



ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตมนุษย์ ทุกประเทศต่างก็เห็นว่า การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่จะเป็นกุญแจไขไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ (กิตติมา ปรีดีคิลก 2527 : 81) ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพประชากร และความเจริญก้าวหน้าด้านอื่น ๆ ของประเทศชาติ เพราะชีวิตที่มีการศึกษา ย่อมมีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปรับตัว และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จนถึงขนาดที่สามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตใค้การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งแวดล้อม (พระราชวรมุณี 2525 : 11) และสำหรับประเทศไทย ซึ่งอยู่ในช่วงของการเร่งรัดพัฒนาประเทศ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการศึกษาเป็นหลักในการสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพ เพื่อจะได้เป็นเครื่องอำนวยในการพัฒนาประเทศ ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

แต่การจัดการศึกษาของชาติจะบรรลุเป้าหมายได้ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น นโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการศึกษา การลงทุนทางด้านการศึกษา หลักสูตร และผู้สอน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาการศึกษา จะเป็นแม่บทตัวนำในการกำหนดเป้าหมาย หรือแนวทางหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา ที่จะดำเนินไปในแนวทางไหนและอย่างไร ทั้งนี้เพราะปรัชญาการศึกษา มีหน้าที่สำคัญ 3 ประการคือ (บรรจง จันทรสา 2527 : 34-38) หน้าที่ในการอนุมาน (Educational Philosophy as Speculative) ซึ่งเป็นการนำเอาข้อมูล หลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ มาประติบัติประต่อกัน หรือนำข้อมูลมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบในลักษณะเป็นข้อสมมุติฐานก่อน ทำหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบหรือมาตรฐาน (Educational Philosophy as Normative) ซึ่งจะมีหลักสำคัญคือ จะต้องแสดงหลักการที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติ (Normative Statement) เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย (Aims)

หลักการ (Principles) วิธีดำเนินการ (Methods) ของการศึกษาเอาไว้อย่าง
ชัดเจน ทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ (Educational Philosophy as Critical)
เช่น วิเคราะห์หลักฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่ระบบการศึกษานั้น ๆ นำมาใช้ว่า พอที่จะยอมรับ
ได้สามารถที่จะยืนยันหรือพิสูจน์หลักการหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการศึกษาได้หรือไม่
เป็นต้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ปรัชญาการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับความคิดพื้นฐาน
สำคัญ ๆ ในการศึกษา คือความหมายของการศึกษา (The Meaning of Education)
ความมุ่งหมายของการศึกษา (The Aims of Education) วิธีการของการศึกษา
(The Method of Education) นโยบายของการศึกษา (Educational Policy)
และยุทธศาสตร์การศึกษา (Educational Strategy) (สาโรช บัวศรี 2514 :
64) ควบคู่กันเองการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีปรัชญาใช้ในการดำเนินงาน เพราะการจัด
การศึกษานั้นเป็นงานหลายฝ่าย มีทั้งผู้จัด ผู้เรียน และผู้สนับสนุน การมีปรัชญาการศึกษา
จะเป็นเครื่องช่วยกำหนดจุดหมาย ตลอดจนการจัดหลักสูตรแบบเรียนการสอนต่าง ๆ
ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ปรัชญาการศึกษา จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องกำหนดค้ำให้มีขึ้น
เพื่อผู้จัดแต่ละประเภท จะยึดถือเป็นหลักในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายได้

ในสังคมที่รัฐจัดและควบคุมการศึกษาเช่นสังคมไทย การศึกษาย่อมเป็น
กิจกรรมหนึ่ง ในบรรดากิจกรรมทั้งหลายของรัฐ หากรัฐมีปรัชญาสังคมแบบใด รัฐย่อม
จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับปรัชญาสังคมแบบนั้นด้วย (วิทย์ วิศุทเวทย์ 2526 : 3)
ดังนั้นปรัชญาการศึกษา และปรัชญาของสังคม ย่อมมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันอยู่
เป็นอันมาก เช่น การจัดการศึกษาในสมัยโบราณของไทย คือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา
จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่พระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษาแก่กุลบุตรไทย แนวคิด
หรือแนวปรัชญาการศึกษา ย่อมมาจากปรัชญาหรือความเชื่อ ทางพุทธศาสนานั้นเองทั้งนี้
ก็เพราะสังคมที่ยึดหลักพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต พุทธศาสนามีหลัก
ปรัชญาในเรื่องความดีว่าอย่างไร การอบรมเยาวชนก็ยึดแนวดังกล่าวด้วย (สมบูรณ
พรธนาภพ 2524 : 43)

ถ้าหากเราจะศึกษาแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของไทยโดยตรงนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะปรัชญาการศึกษาของไทยนั้น ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการแสดงหรือกล่าวไว้ให้เป็นที่รับรู้กันทั่วไปอย่างชัดเจน (Saroj Buasri 1970 : 19) แต่เราสามารถศึกษาแนวคิด และปรัชญาทางการศึกษาได้โดยทางอ้อม เช่น จากการแถลงนโยบายของคณะรัฐบาล และประกาศนโยบายของการศึกษา หรือแผนการศึกษาแห่งชาติเป็นต้น ซึ่งจะ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เราได้ทราบ แนวปรัชญาการศึกษา

ดังนั้นเมื่อปรัชญาการศึกษา ทำหน้าที่เป็นมัลลกุเทศก์นำทางในการจัดการศึกษา และมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน และการจัดประสบการณ์ในคานการ เรียนรู้ให้กับผู้เรียน เพื่อที่จะพัฒนาคนให้ เป็นคนที่สมบูรณ์มีคุณภาพ การยึคลัทธิปรัชญาการศึกษาใดลัทธิหนึ่ง เพื่อเป็นแนวในการจัดการศึกษานั้น ย่อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาตัวผู้เรียน และมีผลไปถึง การพัฒนาสภาพแวดล้อม สังคม และประเทศชาติด้วย (ภิญโญ สาธร 2525 : 1) ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาดังองค์ประกอบต่าง ๆ ของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อจะได้ทราบว่าในอนาคต ปรัชญาการศึกษาคานการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย จะยึคลัทธิใดเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อจะได้เตรียมตัวในการที่จะจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในอนาคตให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำนายสภาพการณ์ ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยในลักษณะนี้ จะมีประโยชน์อย่างยิ่ง เนื่องจากข้อมูลในเชิงอนาคตนั้น หากได้มาด้วยวิธีการอันเป็นระบบระเบียบ จะช่วยให้ทราบข้อมูลอันน่าเชื่อถือ เพื่อนำมาประกอบการกำหนดนโยบายหรือวางแนวทางป้องกันมิให้เหตุการณ์อันไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น และสามารถปรับเปลี่ยนสภาพที่เป็นอยู่ให้ไปสู่อนาคตที่คาดหวัง ตลอดจนสามารถให้ข้อมูลที่ไคร้รับเป็นแนวทางสร้างสรรค์ อนาคตที่ดียิ่งขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะการกระทำอย่างมีจุดหมายในปัจจุบัน มีอิทธิพลต่ออนาคตที่พึงประสงค์ได้ นั่นคือ เราสามารถควบคุมอนาคตของเราตั้งแต่ปัจจุบัน (จุมพล พูลภัทรชีวิน 2525 : 68)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยในปี พ.ศ. 2543

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ทำการวิจัยเกี่ยวกับสภาพของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2543 ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งสภาพการณ์ในอนาคตออกเป็น 2 สภาพการณ์ คือ สภาพการณ์แบบอนาคตภาพที่ดี (Optimistic Scenario) เป็นการมองว่าอนาคตของบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการศึกษา เป็นไปในทางที่ดี และสภาพการณ์แบบอนาคตภาพที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) เป็นการมองว่า สภาพการณ์ของบ้านเมืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการศึกษา เป็นไปในทางที่ไม่ดี
2. การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดเวลา คือ พ.ศ. 2543 เพราะคิดว่าเป็นระยะเวลาที่ยังบอกอนาคตซึ่งไม่ห่างไกลเกินไป
3. กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน จากหน่วยงานที่จัดกิจกรรมทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กรมการศึกษา นอกโรงเรียน กรมการพัฒนชุมชน ทบวงมหาวิทยาลัย และหน่วยงานเอกชน หน่วยงานดังกล่าวได้จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในรูปของการประสานงานต่างๆ จึงมีประสบการณ์ด้านปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อย่างกว้างขวาง
4. การสอบถามความคิดเห็น จากกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญ จะใช้เทคนิค เดลฟาย (Delphi Technique) จำนวน 3 รอบ
5. จะศึกษาแนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยพิจารณาจากตัวประกอบต่อไปนี้ (สาโรช บัวศรี 2514 : 64), (โพธิ์ชัย สินดารัตน์ 2523 : 29)

- 1) ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- 2) จุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

3) องค์ประกอบของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

4) กระบวนการเรียนการสอน

เมื่อได้ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ ตามรายละเอียดขององค์ประกอบเหล่านี้แล้ว จะใช้เป็นแนวทางในการสรุปเพื่อหาว่าแนวโน้มในอนาคตนั้นปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย จะอยู่ในลัทธิใดโดยผู้วิจัยจะยึดการแบ่งลัทธิปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวของ จอห์น แอล อีเลียส (John L. Elias 1980 : 9-11) ใน 5 ลัทธิ ดังนี้คือ

1. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนเสรีนิยม (Liberal Arts)
2. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนพัฒนาการนิยม (Progressivism)
3. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)
4. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนมนุษยนิยม (Humanism)
5. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนปฏิรูปนิยม (Radical)

และเนื่องจากนักการศึกษาของไทยบางกลุ่มได้พยายามเสนอแนวปรัชญาการศึกษาของไทย ตามแนวพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อีกแนวหนึ่ง คือ

6. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวของพุทธศาสนา (Buddhism)

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การคาดคะเนแนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า สภาพการณ์ของเหตุการณ์บ้านเมืองในอนาคต มี 2 ลักษณะ คือ สภาพการณ์ของบ้านเมืองเป็นไปในทางที่ดี กล่าวคือ สภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการศึกษา เอื้ออำนวยอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ และสภาพเหตุการณ์ของบ้านเมืองเป็นไปในทางที่ไม่ดี กล่าวคือ สภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและการศึกษา มีปัญหา ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ

2. วันเวลาในการตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกันในแต่ละรอบ ไม่มีผลต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือไม่แตกต่างกันในการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญในกลุ่ม

3. กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยความเต็มใจและจริงจัง
4. การคาดการณ์แนวโน้ม ของประชาการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็น
ทัศนะส่วนบุคคลของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น
5. แนวโน้มที่เกิดขึ้นในอนาคต คือ ข้อความที่มีความซับซ้อนตั้งแต่ 4.50
ขึ้นไป และมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50

ความจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากเทคนิคเคสฟาย เป็นวิธีการที่มุ่งแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทำนายเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในอนาคต การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นความเห็นอย่างกว้าง ๆ ของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านศึกษานอกระบบโรงเรียนเท่านั้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะกรอบที่กำหนดไว้ ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมถึงสภาพของประชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

คำจำกัดความในการวิจัย

แนวโน้ม หมายถึง การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยใช้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในอดีตและปัจจุบันเป็นตัวกำหนดทำนาย ตามทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้ความรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าว จัดให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าว มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ค่านิยมที่ดี ซึ่งมักจะต้องจัดให้มีขึ้นในเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น สนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน หมายถึง หลักทฤษฎีหรือแนวคิดทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนของปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน 5 ลัทธิคือ เสรีนิยม พัฒนาการนิยม พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม และปฏิรูปนิยม และปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาอีก 1 ลัทธิ

เสรีนิยม หมายถึง ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนเสรีนิยม ที่เน้นเนื้อหาวิชาการ สารสำคัญต่าง ๆ เน้นมรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาสติปัญญา และการมีเหตุผลของมนุษย์

พัฒนาการนิยม หมายถึง ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนพัฒนาการนิยม เป็นลัทธิที่เน้นประสบการณ์ชีวิตและสังคม และการปรับตัวในสังคม

พฤติกรรมนิยม หมายถึง ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนพฤติกรรมนิยม เป็นลัทธิที่เน้น พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมา ตลอดจนการสร้างสิ่งเร้าต่าง ๆ เพื่อให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้

มนุษยนิยม หมายถึง ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนมนุษยนิยม เป็นลัทธิที่เน้นเสรีภาพ การกำหนดชะตาชีวิต ของตนเอง ความรับผิดชอบ และมโนภาพแห่งตน

ปฏิรูปนิยม หมายถึง ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนปฏิรูปนิยม ลัทธิที่เน้นวิธีการประชาธิปไตย เพื่อสร้างสังคมใหม่ในอนาคต ให้เป็นสังคมที่เท่าเทียมกันและยุติธรรม

ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา หมายถึง ปรัชญาการศึกษาที่เน้น สัจธรรม และการฝึกอบรมตนในค่านิยม สมาธิ ปัญญา อันจะยังผลให้มนุษย์บรรลุสภาวะปราศจากความทุกข์

จุดมุ่งหมายของการศึกษาจากระบบโรงเรียนหมายถึง แนวทางที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า ควรใช้ปฏิบัติในการให้การอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนตามกลุ่มเป้าหมายมีลักษณะและคุณสมบัติ ตามที่ตั้งวัตถุประสงค์เอาไว้

กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการปฏิบัติของผู้สอน และผู้เรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งครอบคลุมเรื่อง วิธีการเรียนการสอน ลักษณะและ

บทบาทของครู การวัดและการประเมินผล

องค์ประกอบของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง สิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายตามต้องการ ประกอบด้วยปัจจัยหลักสำคัญ 3 ประการ คือ กิจกรรมและโครงการ ผู้เรียน และผู้สอน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบแนวโน้มในอนาคตของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในแง่มุมต่าง ๆ จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งในสภาพการณ์ที่บ้านเมืองเป็นไปในทางที่ดี (Optimistic Scenario) และสภาพการณ์ของบ้านเมืองที่เป็นไปในทางที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario)
2. เป็นแนวทางในการตัดสินใจ วางแผน ปรับปรุงการดำเนินงาน การศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย